

Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle, red. Dominique-Marie Dauzet, Frédéric Le Moigne, Les Éditions du Cerf, Paris 2010, ss. 848 + 48 ss. illustr.

Odmienne, aniżeli ma to miejsce w odniesieniu do dorobku polskich historyków Kościoła, francuskojęzyczna historiografia może poszczycić się pokaźną liczbą publikacji z zakresu prozopografii swych kościelnych elit z poszczególnych epok dziejowych. Aktualnie największym przedsięwzięciem wydawniczym w odnośnym zakresie jest ukazująca się od roku 1996 seria *Fasti Ecclesia Gallicanae* (w jakiejś mierze inspirowana starszą serią *Fasti Ecclesiae Anglicanae*), w ramach której publikowane są zazwyczaj w rocznych odstępach kolejne tomy, poświęcone wyższemu duchowieństwu poszczególnych diecezji późnośredniowiecznego Królestwa Francji (w jego historycznych granicach)¹. Późnośredniowiecznego, gdyż za *terminus a quo* przyjęto rok 1200, natomiast za *terminus ad quem* rok 1500, co bynajmniej nie oznacza, że ktoś, pragnący zyskać ogólniejsze rozeznanie dotyczącego francuskiej hierarchii katolickiej czasów późniejszych, skazany jest na żmudne poszukiwania w szczegółowej literaturze przedmiotu. Syntetycznych ujęć w owym zakresie oraz odznaczających się zróżnicowanym stopniem szczegółowości słowników biograficznych wskazać tu można niemałą liczbę², przy czym najnowszym dokonaniem w tym względzie jawi

¹ *Fasti Ecclesiae Gallicanae. Répertoire prosopographique des évêques, dignitaires et chanoines en France de 1200 à 1500*, red. H. Millet, t. 1 – *Diocèse d'Amiens*, oprac. P. Desportes, H. Millet, Turnhout 1996 (gdzie, na s. IX-X, objaśnienie koncepcji serii); t. 2 – *Diocèse de Rouen*, oprac. V. Tabbagh, Turnhout 1998; t. 3 – *Diocèse de Reims*, oprac. P. Desportes, Turnhout 1998; t. 4 – *Diocèse de Besançon*, oprac. H. Hours, Turnhout 1999; t. 5 – *Diocèse d'Agen*, oprac. F. Ryckebusch, Turnhout 2001; t. 6 – *Diocèse de Rodez*, oprac. M. Desachy, Turnhout 2002; t. 7 – *Diocèse d'Angers*, oprac. J.M. Matz & F. Comte, Turnhout 2003; t. 8 – *Diocèse de Mende*, oprac. P. Maurice, Turnhout 2004; t. 9 – *Diocèse de Sées*, oprac. P. Desportes, J.P. Foucher, F. Loddé & L. Vallière, Turnhout 2005; t. 10 – *Diocèse de Poitiers*, oprac. L. Vallière, Turnhout 2008; t. 11 – *Diocèse de Sens*, oprac. V. Tabbagh, Turnhout 2009; t. 12 – *Diocèse d'Autun*, oprac. J. Madignier, Turnhout 2010; t. 13 – *Diocèse de Bordeaux*, oprac. F. Lainé, Turnhout 2012.

² Np.: A. CHAPEAU, F. COMBALUZIER, *L'Épiscopat française de Clément VIII à Paul VI*, w: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, t. 18, Paris 1977, kol. 157-544 [oraz w formie osobnego odbicia: Paris 1975]; J. BERGIN, *The Making of the French Episcopate 1589-1661*, New Haven-London 1996 (na s. 559-720 *Biographical dictionary*); J.O. BOUDON, *L'Épiscopat français à l'époque concordataire. Origines, formation et nomination*,

się wydany w roku 2010 *Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle*. Ukazał się on – pod współredakcją Dominique-Marie Dazeta i Frédérica Le Moigne’a – w znanej reprezentantom dyscyplin teologicznych słownikowej serii paryskiej oficyny wydawniczej Les Éditions du Cerf (w roku 1990 w jej ramach wydany został dwutomowy *Dictionnaire encyclopedique du christianisme ancien*), cieszącej się znaczną renomą, której z pewnością nie pomniejszy prezentowana obecnie edycja.

Rzeczony kompendium propozografii francuskiej hierarchii kościelnej (katolickiej) XX wieku, liczące w druku bez mała dziewięćset stron w formacie B5 poszerzonym (22 cm x 17 cm, w twardej oprawie), z tekstem w większości w układzie dwukolumnowym, stanowi dzieło w sumie 115 autorów – przeważnie wykładowców akademickich, ale również pracowników archiwów diecezjalnych (także państwowych) tudzież innych instytucji naukowych, a w pojedynczych przypadkach także kurialistów. Opracowali oni biogramy łącznie 695 biskupów francuskich, pełniących posługę zarówno w samej Francji, jak i w będącej do roku 1962 jej zamorską kolonią Algierii, przy czym z obszaru tej ostatniej uwzględnione zostały stolice biskupie: Algier (Alger), Oran i Konstantyna (Constantine), natomiast pominięto saharyjską diecezję Laghouat, erygowaną przez papieża Piusa XII w roku 1955, a zatem na zaledwie kilka lat przez ostatecznym załamaniem się francuskich rządów w tej części Afryki Północnej.

Skoro mowa o cezurach chronologicznych, za *terminus a quo* przyjęto w prezentowanej publikacji rok 1905, jako moment końca w dziejach katolicyzmu we Francji tzw. epoki konkordatowej, do pasterzy z którego to czasu odnosi się mająca już przeszło wiek edycja *L’Épiscopat français depuis le Concordat jusqu’à la Séparation (1802-1905)* (Paris 1907), i zaistnienia w stosunkach państwo–Kościół radykalnego rozdzielenia (*séparation*), znajdującego wyraz w zasadniczo nieprzychylnym, a okresowo wręcz wrogim (z rozmaitym natężeniem w różnych momentach dziejowych) nastawieniem instytucji państwowych oraz stanowionego w kraju prawodawstwa względem agend kościelnych (czy nawet samych jako takich przejawów życia religijnego). Obrany przez redaktorów oraz wydawców prezentowanego słownika biograficznego *terminus ad quem*, którym jest 31 XII 2008 r., ma natomiast charakter czysto „techniczny” i warunkowany jest czasem powstania owego kompendium, a nie jakimkolwiek wydarzeniem historycznym (nie dotyczy to jednak – o czym wyżej – biskupstw algierskich, gdzie cezurę końcową stanowi rok proklamowania przez Algierię niepodległości, czyli 1962).

Zasadniczą część dzieła *Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle* stanowi, zajmujący w druku niemal 650 stron, korpus not biograficznych, w którym każdy spośród wymagających uwzględnienia hierarchów został wyróżniony osobnym, sygnowanym imiennie przez autora (lub autorów) życiorysem. W ramach owego korpusu obowiązuje porządek alfabetyczny, przy czym poszczególne biogramy składają się z nagłówka, właściwego *curriculum vitae* oraz noty bibliograficznej, w ramach której

Paris 1996; TENŻE, *Les élites religieuses à l’époque de Napoléon. Dictionnaire des évêques et vicaires généraux du Premier Empire*, Paris 2002; J.J. LARTIGUE, *Dictionnaire et armorial de l’épiscopat française 1200-2000*, Paris 2002; F. Le MOIGNE, *Les évêques français de Verdun à Vatican II. Une génération en mal d’héroïsme*, Rennes 2005.

wyszczególnione zostały w szeregu przypadków publikacje własne danego hierarchy (bibliografia podmiotowa) – z ograniczeniem do edycji samoistnych (książkowych). W bibliografii przedmiotowej rozróżniano natomiast źródła i opracowania; wśród tych pierwszych przeważają akta personalne zdeponowane w konkretnym archiwum diecezjalnym lub kurii biskupiej. Należy bowiem mieć na uwadze, że prezentowana edycja obejmuje postaci nie tylko już zmarłych członków episkopatu Francji, ale również i żyjących (w czym zatem wykazuje podobieństwo względem starszej o kilka lat niemieckojęzycznej publikacji *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1945-2001. Ein biographisches Lexikon*, gdzie obowiązuje wszakże porządek nie alfabetyczny, lecz według stolic biskupich)³, w związku z czym ich akta osobowe póki co nie trafiły jeszcze do instytucji mających za cel gromadzenie i opracowywanie dokumentacji archiwalnej, stąd nawet dla zawodowych historyków dostęp do nich pozostaje ograniczony. Tym pożyteczniejsze jawi się wydawnictwo, które dostarcza rzetelnych informacji na temat dotychczasowej drogi życiowej także aktualnych członków francuskiej Konferencji Episkopatu (czynnych i emerytowanych), powołanych do tego grona przed 1 I 2009 r.

Zastrzec należy, iż poszczególne życiorysy w *Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle* nie stanowią namiastek biografii każdego spośród uwzględnionych hierarchów i nie liczą one w druku więcej, jak co najwyżej kilka kolumn, a niemało jest takich, które mieszczą się w ramach pojedynczej kolumny. Te ostatnie traktują najczęściej o biskupach pomocniczych, którym z zasady poświęca się mniej uwagi aniżeli ordynariuszom, wszakże nie stanowi to jakiejś sztywnej reguły. Tak np. bardzo zwięzłym, bowiem niespełna półtorakolumnowym biogramem, został zaprezentowany czytelnikom szeroko znany również poza Francją, kontrowersyjny arcybiskup Marcel Lefebvre (s. 407), inicjator najboleśniejszej w ostatnich dekadach schizmy kościelnej we wspólnocie katolickiej. Tyle tylko, że nie mamy w owym przypadku do czynienia z wyczerpującym *curriculum vitae*, lecz – przeciwnie – w dwóch akapitach przedstawiono wpieryw szczeble jego kariery do godności pierwszego arcybiskupa afrykańskiego Dakaru, a następnie kilkumiesięczne rządy w roku 1962 we francuskiej diecezji Tulle (będące powodem jego uwzględnienia w prezentowanym słowniku), zakończone wyborem na przełożonego generalnego Zgromadzenia Ducha Świętego (duchaczy) i rezygnacją z godności pasterskiej w wyżej wspomnianym Kościele partykularnym. O późniejszych jego dokonaniach i brzemieniach w skutkach decyzjach, pośród których szczególnie eksponowane miejsce zajmuje fakt doprowadzenia do schizmy kościelnej, nie ma tu w ogóle mowy, a jedynie z nagłówka odnośnego życiorysu dowiemy się, że życie M. Lefebvre'a dobiegło kresu dopiero w roku 1991.

Oprócz przywołanego „eponima” lefebryzmu, każdy jako tako zainteresowany bieżącym życiem Kościoła katolickiego w ostatnich dekadach zapewne bez trudności skojarzy też nazwiska kardynałów Jeana Villota (s. 662-664), w latach 1969-1979 sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej u boku papieży Pawła VI, Jana Pawła I i Jana

³ Zob. recenzję tej z kolei publikacji, wydanej w roku 2002, w: „Studia Źródłoznawcze” 43(2005), s. 212-213.

Pawła II (uprzednio natomiast prefekta Kongregacji Soboru, a wcześniej jeszcze arcybiskupa Lyonu), czy Jeana-Marie Lustigera (s. 430-432), metropolity paryskiego z lat 1981-2005 (poprzednio biskupa Orleanu), który przyszedł na świat w rodzinie żydowskich emigrantów z Polski (z Zagłębia Dąbrowskiego), chrzest przyjmując w wieku lat czternastu. Dla lepiej zorientowanych w tematyce XX-wiecznej katolickiej hierarchii kościelnej nieobco będą brzmieć również nazwiska takich spośród francuskich purpuratów, jak Léon Duval (s. 239-240), Maurice Feltin (s. 257-259), Gabriel Garrone (s. 285-287), François Marty (s. 454-456), Paul Poupard (s. 542-544) czy Emmanuel Suhard (s. 629-630). Obok G. Garrone'a i P. Pouparda oraz wcześniej wspomnianego J. Villota, z Francji wywodziło się jeszcze kilku XX-wiecznych członków kolegium kardynalskiego, którzy sprawowali (lub nadal sprawują) eksponowane funkcje w strukturach Kurii Rzymskiej, jak Eugène Tisserant, André Jullien de Pommerol, Pierre-Paul Philippe czy Jacques-Paul Martin (ostatnio także Jean-Louis Tauran), wszakże żaden z nich nie doczekał się życiorysu w prezentowanym dziele, gdyż kryterium decydującym o uwzględnieniu kogoś w tym kompendium biograficznym stanowiło sprawowanie posługi biskupiej w którejkolwiek spośród francuskich diecezji (obojętne czy w charakterze jej rządcy, czy też jako biskup pomocniczy), podczas gdy J. Villot był wprawdzie biskupem pomocniczym w Paryżu, a następnie koadiutorem i metropolitą w Lyonie, G. Garrone koadiutorem i metropolitą w Tuluzie (dopiero potem prefektem watykańskiej Kongregacji Wychowania Katolickiego), natomiast P. Poupard – krótko biskupem pomocniczym w archidiecezji paryskiej. Z tej samej przyczyny nie znajdziemy tu życiorysów wybitnych teologów rodem z Francji, obdarzonych kardynalską purpurą, mianowicie jezuitów Louisa Billota, Jeana Danielou oraz Henri de Lubaca, gdyż nie byli oni biskupami w którymkolwiek spośród Kościołów partykularnych na obszarze Francji, gdy tymczasem wyłącznie im poświęcone jest prezentowane wydawnictwo.

Nie oznacza to jednak, że na temat tych purpuratów żadne wzmianki w *Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle* nie widnieją. Nie chcąc pozbawiać czytelnika możliwości zyskania orientacji w materii obecności obdarzonych sakrą duchownych francuskich w strukturach Kurii Rzymskiej, w dyplomacji Stolicy Apostolskiej oraz – co wydaje się szczególnie istotne – na misjach, informacje w owym temacie redaktorzy omawianego dzieła zamieścili w rozbudowanej części aneksowej. Jej zawartość jest zresztą o wiele obfitsza i w znaczący sposób wzbogaca treść prezentowanego leksykonu biograficznego, stąd godzi się poświęcić jej uwagę. Aneksy zajmują w tym dziele aż 120 stron (s. 677-797), przy czym po nich następuje jeszcze słownik terminów (*Glossaire*), niewątpliwie przydatny dla kogoś mniej zorientowanego w tematyce kościelnej (s. 799-814), bibliografia ogólna (*Bibliographie générale*), mająca ułatwić dalsze poszukiwania (s. 815-820), oraz indeks osób (z łacińska tytułowany *Index nominum*), w którym szkoda, że nie zaznaczono wytłuszczeniami stron, na których mieszczą się biogramy hierarchów wyróżnionych poprzez zamieszczone w książce życiorysy (s. 821-841). Powracając zaś do części aneksowej, składa się ona z dwunastu „jednostek”, przy czym jako pierwsze pomieszczone zostały trzy mapy (*Cartes des diocèses*) wraz z opisami, ukazujące podział terytorium Francji na diecezje i metropolie (prowincje kościelne) w latach 1905-1961, 1961-2002 oraz począwszy od roku 2002 (s. 677-683). Aneks drugi, to *Liste des anciens*

sièges relevés (s. 684-685), natomiast pozostałych dziesięć aneksów odnosi się już nie tyle do struktur organizacji terytorialnej Kościoła, ile do osób. Mianowicie niejako „na przecięciu” owych dwóch bloków sytuuje się aneks trzeci, zatytułowany *Liste des évêques par diocèse*, w którym nazwiska hierarchów (zarówno ordynariuszy, jak i wyróżnionych kursywą biskupów pomocniczych) zostały przyporządkowane do poszczególnych spośród stolic rezydencjalnych (s. 686-695). Aneks czwarty, to *Liste des évêques par date de nomination*, czyli podług prekonizacji (s. 696-712), a znów w aneksie piątym pomieszczono *Liste des évêques par département de naissance* (s. 713-721). Ciekawej (zwłaszcza dla dawniejszych czasów, kiedy mieliśmy do czynienia z tzw. *cursus honorum* stolic biskupich w obrębie danego organizmu politycznego), a stosunkowo nieczęsto rozpatrywanej problematyce, poświęcony został aneks szósty, w którym ukazano translacje poszczególnych spośród uwzględnionych hierarchów (*Liste des parcours épiscopaux*), gdyż obok niemałej liczby tych biskupów, którzy cały okres swego przynależenia do grona episkopatu „wytrwali” pełniąc posługę w pojedynczej diecezji, bardzo liczny był i jest nadal zastęp tych, których udziałem stało się przejście (nawet więcej aniżeli tylko raz) z jednego biskupstwa na drugie (s. 722-756). Nietypowy charakter ma aneks siódmy, zatytułowany *L'Épiscopat français: nomination et fonctionnement*, gdzie w formie narracyjnej (tj. opisowo, a nie w postaci zestawień i tabel) pokrótce przybliżono zagadnienie procedury nominacji biskupów, czyli sposobu kształtowania składu krajowego episkopatu, następnie zaś ukazano pokrótce historię Konferencji Episkopatu Francji – z imiennym wyliczeniem (wraz ze wskazaniem dat piastowania funkcji) jej przewodniczących, wiceprzewodniczących oraz sekretarzy generalnych (s. 757-762). W aneksie dziesiątym, opatrzonym nagłówkiem *Les cardinaux français du XXe siècle (1905-2007)*, zawarty został chronologiczny wykaz XX-wiecznych purpuratów francuskich, uszeregowanych podług dat konsystorza, na których ogłaszane były ich nominacje (s. 763-764). Tu już w sposób łączny uwidoczniło zarówno obdarzonych purpurą pasterzy diecezji istniejących w granicach Francji (i – do roku 1962 – Algierii), jak też powołanych do kolegium kardynalskiego francuskich duchownych, którzy nie należeli do pocztu rządców Kościołów partykularnych w granicach ich rodzinnego kraju (o czym uprzednio). Rzecz oczywista, nie wszyscy przynależący do grona następców Apostołów Francuzi, czynni na gruncie Kurii Rzymskiej lub w dyplomacji Stolicy Apostolskiej, zostali u kresu swej kościelnej kariery purpuratami, stąd też obecność aneksu dziewiątego *Autres évêques français (Saint-Siège, diplomatie)* (s. 765-767). Komponuje on pewną logiczną całość z końcowym spośród aneksów, a więc dwunastym, w którym związłymi notami (ograniczonymi do dat życia oraz sprawowania urzędu biskupiego) wyróżnieni zostali *Évêques missionnaires, évêques en charge à l'étranger au XXe siècle*, a więc ci spośród francuskich duchownych, którzy członkami episkopatu zostali z przeznaczeniem do posługi w innych krajach – przede wszystkim misyjnych (s. 775-797). Natomiast dwa pominięte dotychczas w wyliczeniu aneksy, a więc dziesiąty i jedenasty, dotyczą relacji dyplomatycznych pomiędzy Stolicą Świętą a Francją: w pierwszym znajdują się noty biograficzne nuncjuszy apostolskich w Paryżu (s. 768-772), w których gronie najbardziej znana postać to Angelo Giuseppe Roncalli – późniejszy papież św. Jan XXIII, natomiast w drugim – lista ambasa-

dorów francuskich w Watykanie, którą zamyka mianowany w dniu 14 I 2009 r. Stanislas Lefebvre de Laboulaye (s. 773-774).

Poloniców w prezentowanym kompendium prozopografii XX-wiecznego katolickiego episkopatu Francji nie znajdziemy wiele, co jednak w niczym nie zmienia faktu, że edycja ta zasługuje na baczniejszą uwagę ze strony historyków Kościoła w Polsce. Wiąże się to przede wszystkim z faktem, iż w dorobku rodzimej historiografii wciąż jak dotąd nie dysponujemy analogicznym słownikiem biograficznym biskupów polskich minionego stulecia (o wcześniejszych okresach dziejowych nie wspominając). Istnieją wprawdzie opracowane, w skądinąd odmienny sposób, leksykony hierarchów Kościoła katolickiego na ziemiach polskich doby II RP oraz III RP⁴, a obok nich nie mające charakteru samoistnej edycji zestawienie pióra Z. Szuby⁵, jednak nie zastąpią one całościowo pomyślanego tego typu przedsięwzięcia wydawniczego, jak zaprezentowany tu *Dictionnaire des évêques de France au XXe siècle*. Zbliżające się 1050-lecie chrztu Polski, które – według czynionych zapowiedzi – winno zaowocować wieloma wartościowymi dokonaniem w zakresie upamiętnienia zasług Kościoła w dziele kształtowania tożsamości narodu i państwa polskiego, wydaje się stanowić dogodną okazję dla wypełnienia tego rodzaju braku. Otwartą kwestią pozostaje, czy – wzorem wspomnianej wcześniej niemieckiej serii słowników biograficznych, powstałych pod redakcją zmarłego w roku 2011 Erwina Gatza – wydać kilka osobnych tomów dla poszczególnych okresów dziejowych, czy też ogół wymagających uwzględnienia hierarchów zaprezentować w łącznym ujęciu (choć raczej w więcej aniżeli pojedynczym tomie, gdyż tego rodzaju „skondensowaną” próbę – mało udaną – podjął już niegdyś Piotr Nitecki)⁶. Można by również zdecydować się na wielotomowy korpus *Fasti Ecclesiae Polonae* (tytuł *Polonia Sacra* – jako odpowiednik *Germania Sacra*, *Helvetia Sacra*, *España Sagrada* itp. – został już bowiem „zawłaszczony” dla zupełnie innego przedsięwzięcia wydawniczego), gdzie z kolei „tematem” każdego z tomów byłaby pojedyncza diecezja spośród ogółu tego rodzaju struktur wpisanych w dzieje polskiego Kościoła i dopiero opracowanie każdego z biskupstw z osobną przyniosłoby całościowy korpus prozopograficzny rodzimego episkopatu katolickiego. Wszystkie spośród wskazanych rozwiązań mają swoje

⁴ K. KRASOWSKI, *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej*, Poznań 1996; K.R. PROKOP, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998.

⁵ Z. SZUBA, *Biskupi polscy XX wieku*, „Życie Katolickie” 2(1983), nr 5-6, s. 23-244.

⁶ P. NITECKI, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992 (drugie wydanie pod zmienionym tytułem: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000). Zob. również: Z. SZOSTKIEWICZ, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, w: *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy – Szkice – Materiały historyczne*, t. 1, Rzym 1954, s. 391-608; K. DOLA, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych metropolii i diecezji polskich obrządku rzymskokatolickiego do czasów współczesnych*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2 – 1764–1945, cz. 2 – 1918–1945, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań–Warszawa 1979, s. 255-303. Ostatnio także: W. JAKUBOWSKI, M. SOLARCZYK, *Rzymskokatolicka administracja kościelna na ziemiach polskich*, Warszawa 2007; CIŻ, *Organizacja Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku. Informatorium historyczne*, Warszawa–Olsztyn 2011.

zalety, jak też rodzaj określone trudności, niemniej najgorsza z możliwych sytuacji to ta, kiedy tego rodzaju trud nie zostanie w ogóle podjęty.

Krzysztof R. Prokop

Geschichte des Kardinalats im Mittelalter, red. Jürgen Dendorfer, Ralf Lützel-schwab (*Päpste und Papsttum*, t. 39), Anton Hiersemann Verlag, Stuttgart 2011, ss. XIV + 608.

Z dzisiejszej perspektywy kardynałowie, którym przysługuje wyłączne prawo wyboru następców św. Piotra, kojarzeni są powszechnie jako „pierwsi po papieżu”, w Kościele katolickim ciesząc się precedencją nawet przed pasterzami starożytnych stolic patriarszych. Taki stan rzeczy nie sięga wszakże swymi początkami samych pierwocin struktur organizacji kościelnej z ramach zachodniego chrześcijaństwa, lecz – przeciwnie – geneza i pierwsze okresy istnienia kolegium kardynalskiego przedstawiają się nad wyraz skromnie i zgoła niewiele mogło wówczas wskazywać, że godność kardynalska nabierze w przyszłości tak wielkiego znaczenia oraz związanego z tym splendoru. Pisząc współcześnie o purpuratach, ich znaczeniu tudzież pozycji w Kościele, rzadko jednak sięga się do owych pierwocin, które nawet dla przeciętnej zorientowanej w dziejach katolicyzmu osoby pozostają zazwyczaj nieznanne. Niestety, niekiedy dotyczy to również i zawodowych badaczy przeszłości, którym problematyka kościelno-historyczna nie jest bliska. Napotykać na wzmianki o kardynałach sprawujących różnorakie misje (legacje) na ziemiach polskich (by ograniczyć się do rodzimych realiów) w pierwszych wiekach ich chrystianizacji i następnie pisząc na ów temat, dopuszczają się oni budzących konsternację anachronizmów, gdyż spoglądają na rangę owych papieskich współpracowników i w ogólności na zakres kompetencji członków kolegium kardynalskiego przez pryzmat ich dzisiejszej pozycji.

Cenna zatem wydaje się sposobność, jaką nadarza prezentowany w obecnej recenzji tom, spojrzenia na proces kształtowania się w ciągu wieków średnich rzeczowej godności i tym samym przypatrzenia się wzrastającym z biegiem stuleci kompetencjom purpuratów, których wówczas właśnie zaczęto określać mianem „książąt Kościoła”. Jak bowiem udziałni książęta w epoce feudalnej, skupieni wokół monarchy, tak i oni u boku papieży stopniowo zaczęli odgrywać rolę tych, którzy z jednej strony wspierali władzę suwerena, z drugiej wszakże w jakiejś mierze ją ograniczali. Analogicznie też jak książęta-elektorzy w średniowiecznym i nowożytnym Świętym Cesarstwie Rzymskim, owi „książęta Kościoła” zyskali pozycję wyłącznych elektorów następcy św. Piotra, a z czasem przyjęło się również, że to właśnie z ich grona najczęściej był powoływany ów „mąż opatrnościowy”, na którego barkach miała spoczywać odpowiedzialność za los wszystkich wspólnot kościelnych trwających